

serkentsék a hallgatókat. További vizsgálat tárgyát képezhetik az alábbi kérdések:

- Mit értenek a hallgatók tanulási célból végzett internetezésen?
- Mit értenek a hallgatók (különösen az elsőévesek) a könyvtárban végzett kutatáson?
- Alaposabban kellene megvizsgálni, hogy mely adatbázisokat milyen információk szerzésére használnak.
- Miért használja oly sok elsőéves a Lexis/Nexis adatbázist?

- Hogyan tudatosulnak jobban a könyvtári szolgáltatások és források azokban, akik a könyvtárat tanulás céljából keresik fel?
- Miért használják szívesebben a diákok az internetet, mint a könyvtár elektronikus forrásait, és miként lehetne változtatni ezen?

/WALDMAN, Micaela: Freshmen's use of library electronic resources and self-efficacy. = Information Research, 8. köt. 2. sz. 2003. p. 1–22. URL: <http://informationr.net/ir/8-2/paper150.html/>

(Marton Katalin)

Az internet mint szolgáltatásbővítő eszköz

A chelmi pedagógiai könyvtár a Báthory István Alapítványnak köszönhetően lett internettulajdonos, illetve kapcsolódhatott be a világháló használatába. Az ambiciózus intézmény ezzel a segítséggel azonnal hozzálátott szolgáltatásainak bővítéséhez, közönsége jobb-hatékonyabb kiszolgálásához. Ezek a szolgáltatások a következők:

- Használói megrendelésre a könyvtárosok által végzett információkeresés.
- A könyvtárhasználók „szörfözni” engedése. (A könyvtárnak négy internetes munkahelyet sikerült kialakítania meglehetősen szűkös térviszonyai között.)
- Tanfolyamok az internethasználat elsajátítására. (2001 első félévében a saját személyzet és az iskolai könyvtárak személyzete részesült ilyen kiképzésben.)
- Tanfolyamok a pedagógusok számára, hogy az internetet hasznosítani tudják a didaktikai folyamatban.
- Foglalkozások a tanulók számára. (Pl. a 2001. évi téli szünetben Virtuális túrák Lengyelországban címen tartott a könyvtár felettébb sikeres foglalkozásokat.)

- Belső továbbképzés a módszertani tanácsadást lehetővé tevő internetismereti szint elérése céljából.
- Internethasználati kiadványok készítése és terjesztése.

A könyvtár kezdeményezései révén fontos intézménye lett vonzáskörében az oktatás korszerűsítésének. Eközben lényegesen megnövekedett a könyvtár presztízse és jelentősége: napjainkban a közvélemény az új információs technológiák meghonosító műhelyének tartja az intézményt.

A minden olvasó számára adott internet-hozzáférés annál is fontosabb, mivel a könyvtár vonzáskörében – akár a pedagógusokról, akár a tanulókról van szó – az iskolai „számítógépszertár” kezelőjén kívül más nemigen fér hozzá gyakorlás céljából az internethez.

/SZCZERBACZ, Monika: Internet w bibliotece. = Poradnik Bibliotekarza, 6. sz. 2002. p. 7–8./

(Futala Tibor)

Személyre szabott információs környezet a digitális könyvtárban

A digitális könyvtárakat úgy lehet vonzóvá tenni, ha a korábbi hagyományos eljárásokon kívül új, értéknövelt szolgáltatásokat ajánlunk. Az ún. akadémiai felhasználók azért keresik fel a könyvtárat, hogy speciális céljaik vagy feladataik számára információt gyűjtsenek. Ők az aktív olvasók, akik huzamosabb ideig nagyobb anyagmennyiséggel

foglalkoznak, és ezt változatos módon használják. Számukra olyan könyvtári környezetet kell teremteni, amelyben személyre szabott szolgáltatásokhoz jutnak. Ez csak úgy valósítható meg, ha a könyvtár és a felhasználó párbeszédese kapcsolatot alakít ki.

A szerzők a személyre szabást két fázisra osztják: az *anyag*, illetve a *gyűjtemény* személyre szabására. Az első olyan eszközöket jelent, amelyekkel az olvasók egyedi igényeik szerint jutnak a könyvtári dokumentumokhoz, míg a másik összegyűjti az olvasó témaköreit és szempontjait azért, hogy a könyvtári dokumentumokat személyre szabott szervezésben szolgáltatassa.

Az eddigi tanulmányok elsősorban az utóbbival foglalkoztak; a szerzők azt vizsgálták meg, hogy az anyag személyre szabása miként segítheti a gyűjtemény személyre szabását. A fő cél az információs források személyes, gyors és hatékony keresése, szervezése. A szerzők ebből a célból kifejlesztettek egy aktív olvasási folyamatot, amely az anyag személyre szabásával megkönnyíti a személyes gyűjteményben a visszakeresést és a szűrést.

Az anyag személyre szabása

A megtalált hasznos könyvtári anyagot az olvasó személyes információs anyagnak tekinti. Az annotálás, módosítás, formázás és a saját információs gyűjteménybe integrálás tekinthető személyes követelménynek. Ha ezekre a feladatokra a könyvtár eszközöket ad, akkor a felhasználók képesek lesznek az ún. aktív olvasásra.

Az aktív olvasás nemcsak a szavak észlelését jelenti, hanem az aláhúzást, a kiemelést és jegyzetek készítését magában a szövegben vagy egy másik állományban. Ez a fajta olvasás a tanulással és a kritikus gondolkozással együtt jellemzi az akadémiai olvasókat. A hagyományos könyvtárban állományvédelemi célból az eredeti dokumentumba nem lehet (szabad) beleírogatni, ezért a szükséges anyagból másolat készülhet. A digitális környezetben is célszerű egy személyes könyvtár kialakítása, amelyben cikkek, könyvek, azok kimásolt részei és jegyzetfüzetek találhatóak, és ezeken az anyagokon az olvasó már maga dolgozhat kívánalmi szerint.

A szerzők modelljében – figyelemmel a szerzői jogok védelmére – a másolat készítése virtuális, azaz a személyes dokumentumba csak egy „álmásolat” (shallow copy) kerül, egy mutató a kimásolt szegmenshez, nem a fizikai másolat.

A személyre szabott könyvtárban már megfogalmazható a személyre szabott dokumentum modellje, szerkezete és funkciói. Ez utóbbiak közé tar-

toznak az álmásolat készítése mellett az annotálás, a virtuális törlés, az összegzés, a különböző dokumentumok integrálása, a fogalom meghatározása.

A gyűjtemény személyre szabása

Itt a fő szempont olyan képességek kialakítása, amelyekkel meghatározható a digitális könyvtár szervezésének személyre szabott képe, miáltal az olvasó könnyen hozzájut a számára szükséges információkhoz. Ennek sikere főleg attól függ, hogy sikerül-e az olvasó igényeit összegyűjteni, és azt karbantartani a könyvtár használata alatt.

Hagyományosan ez azt jelenti, hogy az olvasó érdeklődésének megfelelő információ-visszakeresést, illetve szűrést végezzük el. A gyűjtemény személyre szabását azonban nem lehet csak az olvasó általános érdeklődésére alapozni, hanem munkakontextusát is figyelembe kell venni, azaz éppen aktuális információs igényeit. Ezt a kettős követelményt lehet kielégíteni a személyre szabott dokumentumok ismeretében. Az olvasó általános érdeklődésére következtethetünk a személyes dokumentumok összességéből, míg az aktuális munka kontextusát az éppen megnyitott személyes dokumentumból lehet meghatározni. Ez az ismeretek két típusát jelenti: a *tartalom* alapú, és a *kontextus* alapú ismeretet. A módszer az, hogy minden egyes személyes dokumentumhoz különálló ún. profil képződik e kétféle ismeret alapján, valamint ezek összességéből képződik az érdeklődési profil. Végül mindig létezik egy „*history*” állomány (előtörténet), amely az olvasó múltbéli kereséseinek adatait tartalmazza. Az egyes dokumentumok profiljai, az érdeklődési profil és a history tartalmazza azokat az információkat, amelyekkel kialakíthatók a személyre szabott visszakeresés és szűrés folyamatai.

A személyes dokumentumokra vonatkozó tartalom alapú ismeretet a szövegben lévő kulcsszavak és szócsoportok halmazából lehet megszerezni, a kulcsszavakat a szövegből, a szócsoportokat a szerkezeti elemekből (címek, alcímek stb.), illetve az olvasó által végrehajtott formázásokból (aláhúzás, kiemelés stb.). A műveletben minden előforduló szóra (a stopszavak kivételével) összetett súlyozási algoritmussal kiszámítanak egy kombinált súlytényezőt, és ha ez meghalad egy küszöbértéket, akkor a szó bekerül a kulcsszólistába. Ezt a listát az olvasó módosíthatja az egyes súlyozási paraméterek változtatásával.

A kontextus alapú ismeret megjelenítése kettős. Egyrészt a dokumentumban lévő, és a benne felhasznált könyvtári forrásokra mutató hipercsolók segítségével meghatározható a könyvtári anyag érdeklődésre számot tartó halmaza. Másrészt a könyvtári katalógusból meghatározhatók az adott személyes dokumentummal relációba hozható releváns kategóriák. Az érdeklődési profil tartalom alapú része ezek után az előzőkhez hasonló súlyozási algoritmusokkal számított súlytényezők és küszöbölési eljárásokkal képzett kulcsszavak, szócsoportok listáiból tevődik össze.

A kontextus alapú részből hasonló eljárással kapjuk az olvasó érdeklődési körébe eső könyvtári anyag és könyvtári kategóriák (témakörök) listáját. Az így kialakított profilokat személyre szabott információ-visszakeresésre és -szűrésre lehet felhasználni. A hagyományos keresés hatékonysága növelhető, ha a keresőkifejezést akár interaktívan, akár automatikusan a profilok segítségével módosítjuk, és a találatok listája jobban szervezhető az olvasó deklarált érdeklődésének vagy munkakontextusának ismeretében. A másik folyamatban a

szűrés segíti az olvasót a nem releváns információk kizárásában. Az algoritmusok itt is a súlyozott átlagok képzésén alapulnak.

A szerzők kifejlesztettek egy prototípusrendszert a kidolgozott mechanizmusok vizsgálatára és bemutatására. A *DL Browser* (Digitális Könyvtár Bőngésző) nevezett interfész kapcsolatot teremt a digitális könyvtár és az olvasó személyre szabott könyvtára között. Az integrált rendszer három elemet tartalmaz: a személyre szabott visszakereső eszközt és szűrő eszközt, valamint a személyes dokumentumszerkesztőt. Az első kettő a hagyományos böngészőhöz hasonló eszközök, míg a szerkesztő a személyes dokumentumok kezelését segíti elő. A kifejlesztett modell számos korábbi munka gondolataira hivatkozik, amelyekről röviden beszámolnak.

JAYAWARDANA, Champa – HEWAGAMAGE, K. Priyantha – HIRAKAWA, Masahito: A personalized information environment for digital libraries. = Information Technology and Libraries, 20. köt. 4. sz. 2001. p. 185–196./

(Horváth Péter)

Az adatbázisközpontok árpolitikája

Az adatbázisközpontok árpolitikája viszonylag bonyolult és változékony, holott a felhasználók pontosan az ellenkezőjét szeretnék, azaz az árak állandóságát és előreláthatóságát. A szakirodalom szerint konkrétan az alábbi tulajdonságokat várják el minden árral kapcsolatban: igazságos, összegszerűségében elfogadható, érhető, „nyílt”, az új technológiáktól független. Az adatbázisközpontoknak jobban kellene tudniuk és tekintetbe venniük, hogy a felhasználó magatartását erősen motiválja az árak kérdése.

Érdekes, hogy mindmáig a szakemberek sem értenek egyet abban, hogy melyik árrendszer a „legnyíltabb”. Az adatbázisközpontok valamennyi számlázási módszerének vannak pártolói és ellenzői. Miközben a szakirodalom rendszerint radikálisan új árrendszer kimunkálásáért száll sikkra, gyakorlatilag konkrétumok közlése nélkül teszi ezt. Mindazonáltal az árrendszer megváltoztatása korántsem egyszerű dolog, mivel egyszerre három igénynek is meg kell felelnie. Nevezetesen a felhasználóéna, az adatbázis-előállítóéna és az adatbázisközponténa. És: közülük mindegyiknek más és más motívumai, preferenciái és céljai vannak.

Az online adatbázisközpontok árpolitikája a legutóbbi harminc évben érdekes módon változott meg. Míg azelőtt e központok a díjakat mindenkéltől a „connect time” alapján számlázták ki, addig a 80-as években a számítástechnika fejlődésének és a használók tábora növekedésének köszönhetően egész sor új ármodell keletkezett. Ezek azonban nem könnyítették meg a felhasználók dolgát, inkább nehezítették rajta. Az áttörés a 90-es években, az internet berobbanásával következett be. A nagy konkurenciával dolgozó adatbázisközpontok az elszámolások olyan széles spektrumát alakították ki használóik számára, amelyben az egyes piaci szegmensekre voltak/vannak tekintettel.

A felhasználók ezáltal nagyobb lehetőségeket kaptak az árstruktúra megválasztására, miközben a helyzet egészét nem tudták áttekinteni, még kevésbé tüzetesen megismerni. Egyes trendek, köztük pl. az előfizetési díjak terén megfigyelhető trendek jelzik, hogy a szolgáltatások árvonatkozásának bizonyos egyszerűsítésére kínálkozik lehetőség. Ennek ellenére mindmáig egy sor felettébb bonyolult modell van forgalomban (pl. DialUnits). Mindent összevetve: az a tény, hogy egy merőben új éra kezdetén állunk, felébreszti a reményeket,